

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

Angående Högsta domstolens mål B 5937-16

Riksåklagaren har förelagts att inkomma med eventuellt yttrande över Svea hovrätts yttrande (Högsta domstolens aktbilaga 15).

Inför avgivande av yttrandet har ljudfilerna med förhören vid tingsrätten avseende åtalspunkten 2 inhämtats och lyssnats igenom.

Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag vidhåller att grovt rättegångsfel förekommit i hovrätten.

Grunderna för min inställning

Jag hänvisar till vad jag anfört i mitt överklagande och vill därutöver anföra följande.

Enligt hovrätten har åklagaren inte framställt något andrahandsyrkande i hovrätten. Enligt hovrätten har varken åklagaren eller försvararen berört andrahandsyrkandet under förhandlingen. I yttrandet anges vidare att hovrätten hade noterat andrahandsyrkandet i tingsrätten, att hovrätten övervägde om denna fråga skulle tas upp av hovrätten genom processledning, men att hovrätten inte gjorde det.

I 46 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken (som gäller även vid rättegången i hovrätten, se 51 kap. 17 § rättegångsbalken) regleras rättens processledning i brottmål. Paragrafen ändrades år 1987 (SFS 1987:747) bl.a. i syfte att åstadkomma en mera aktiv processledning (jfr prop. 1986/87:89 s. 106 f., 196 och 234).

Vid huvudförhandling i brottmål ska rätten enligt 46 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i målet. Vidare ska rätten genom frågor och påpekanden försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs. I motiven till motsvarande bestämmelse för huvudförhandling tvistemål - 43 kap. 4 § - har bl.a. uttalats att, när målet kommit så långt som till huvudförhandling, materiell processledning i princip inte ska behöva tillgripas men att det är självklart att rätten bör ingripa och försöka klarlägga hur det

förhåller sig om det är oklart t.ex. huruvida en under förberedelsen åberopad grund vidhålls under huvudförhandlingen (jfr a. prop. s. 216 f.).

I NJA 1990 s. 617 fann Högsta domstolen att det utgjort grovt rättegångsfel när Bostadsdomstolen begränsat prövningen till ett yrkande utan att klargöra om ett visst annat yrkande, som hörde samman, frånfallits.

I NJA 2004 s. 213 har underlåtenhet av hovrätt att i brottmål ta upp och pröva först i hovrätten åberopad alternativ grund för målsägandens talan om skadestånd ansetts som sådant rättegångsfel som föranleder undanröjande av hovrättens dom i skadeståndsdelen.

Frågan om domarens processledning behandlas i Straffprocessutredningens betänkande Brottmålsprocessen (SOU 2013:17), varvid utredningen konstaterar att ordalydelsen av 46 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken lägger ett inte obetydligt utredningsansvar på domaren (s. 218). Enligt utredningens överväganden ska domaren (de lege ferenda) inte självmant agera för att utredningen i skuldfrågan blir fullständig. Däremot ska han eller hon aktivt verka för att inget onödigt dras in i målet och försöka klarlägga parternas ståndpunkter så att otydligheter eller ofullständigheter i den utredning som läggs fram avhjälpas (s. 220 f.). Utredningens förslag har ännu inte lett till någon ändrad lagstiftning.

Min bedömning

Åklagaren, som inte haft någon anledning att frånfalla sitt andrahandsyrkande om penninghäleri, har uppgett att hon utgått ifrån att hela åtalpunkten 2 skulle bli föremål för prövning i hovrätten, dvs. även andrahandsyrkandet för det fall STs yrkanden angående förstahandsyrkandet skulle vinna bifall. Det ska därvid framhållas att det varit fråga om ett sammanhängande händelseförlopp där åklagaren åberopat samma bevisning i förhållande till såväl förstahands- som andrahandsyrkandet. Det ska också framhållas att det i förhöret med ST vid tingsrätten (vilket åberopats genom uppspelning av bild- och ljudfilen i hovrätten) ställs ett flertal frågor med bäring på andrahandsyrkandet.

Åklagaren har på fråga från Utvecklingscentrum Stockholm om alternativyrkandet togs upp pläderingsvis av åklagaren eller försvararen angett att hennes minnesbild är att så inte var fallet. (se bifogad tjänsteanteckning, [bilaga 1](#)). I åklagarens manus inför huvudförhandlingen i hovrätten finns dock en notering om att det enskilda anspråket är skäligt och ska bifallas oavsett om ST döms för förstahands- eller andrahandsyrkandet (se [bilaga 2](#)). Enligt åklagaren (se bifogad tjänsteanteckning, [bilaga 3](#)) kan hon idag inte minnas om hon pläderingsvis sagt som det står i manus, men att hon brukar följa manus i sina pläderingar.

Det kan ifrågasättas om åklagaren, i en situation där förstahandsyrkandet vunnit bifall i tingsrätten och den dömde överklagat detta, uttryckligen måste framställa

andrahandsyrkandet även i hovrätten när åklagarens inställning är att tingsrättens dom ska fastställas och det för den dömda saknas skäl att uttala sig om brott som denne inte dömts för. Det ska därvid även noteras att 46 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken inte är tillämplig vid rättegången i hovrätten, se 51 kap. 17 § rättegångsbalken.

I kommentaren till 51 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken (som stadgar vad en svarsskrivelse ska innehålla) anges i och för sig att om överklagandet avser en skuldfråga bör en åklagare eller målsägande som ska avge en svarsskrivelse klargöra i vilken omfattning han eller hon står fast vid sådana påståenden om gärningen vilka inte prövats eller kanske till och med underkänts av tingsrätten. Det gäller t.ex. alternativa gärningspåståenden. (Fitger, Rättegångsbalken [1 oktober 2016, Zeteo] kommentaren till 51 kap. 9 § första stycket).

Här ska dock även framhållas att det i kommentaren till 51 kap. 18 § rättegångsbalken (som reglerar den inledande fasen av en huvudförhandling i ett brottmål i hovrätt) anges bl.a. följande (a.a., kommentaren till 51 kap. 18 §).

Redovisningen av tingsrättsdomen sker nästan alltid genom ordföranden och brukar vanligen inskränka sig till att gärningsbeskrivningen läses upp och en kort redogörelse lämnas för den tilltalades inställning i tingsrätten och för tingsrättens ställningstagande till åtalet. Sedan därefter klaganden angett sitt yrkande och motparten tagit ställning till detta yrkande är det inte ovanligt att ordföranden försöker sammanfatta till vilka frågor som hovrättsprocessen bör koncentrera sig. Att reglerna i 23 a §– 25 §§ härvid kan ha en mycket stor betydelse är en självklarhet. Särskilt när tingsrättsdomen inte i alla delar har varit fällande och överklagats endast av den tilltalade kan det ibland vara tveksamt vilket händelseförlopp som åklagaren i hovrätten lägger den tilltalade till last i fråga om de gärningar som omfattas av överklagandet. Frågan måste klargöras senast i detta skede av processen. Om tingsrätten inte har funnit visst handlande styrkt synes det naturliga vara att hovrätten frågar åklagaren om hovrätten kan uppfatta åklagarens avstående från överklagande som att åklagaren inte längre gör gällande att de handlingsmoment det gäller har förekommit. Särskilt naturlig är en sådan fråga i den typ av fall där tingsrätten trots åklagarens förstahandsyrkande om ansvar för t.ex. våldtäkt bedömt en viss gärning endast som sexuellt nyttjande och endast den tilltalade har överklagat.

I nu aktuellt fall är det uppenbart att åklagaren inte uttryckligen frånfallit sitt andrahandsyrkande. Det hade också varit mycket enkelt för hovrätten att efterfråga huruvida andrahandsyrkandet kvarstod för det fall STs yrkanden avseende förstahandsyrkandet skulle komma att bifallas. (Jfr NJA 1999 s. 260. Jfr även NJA 1996 s. 797). Det bör härvid noteras att åklagaren i förhållande till andra åtalpunkter som behandlades i samma rättegång justerat gärningsbeskrivningen och begränsat vissa yrkanden (se hovrättens aktbilaga 51, s. 3 samt hovrättens dom s. 12 f under rubriken Mål nr B 5032-16).

Enligt min uppfattning utgör hovrättens underlåtenhet att bedriva materiell processledning och därigenom underlåta att pröva åklagarens andrahandsyrkande och målsägandens därtill förda skadeståndstalan grovt rättegångsfel som har inverkat på målets utgång i hovrätten. Felet kan inte utan väsentlig olägenhet avhjälpas i Högsta domstolen. Hovrättens dom bör därför undanröjas och målet återförvisas till hovrätten för prövning av åklagarens andrahandsyrkande och målsägandens därtill förda skadeståndstalan. Det finns på grund av domvilla synnerliga skäl för prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

My Hedström

Bilaga

1. Tjänsteanteckning
2. Manus
3. Tjänsteanteckning

Kopia till

UC Stockholm

Västerorts åklagarkammare i Stockholm (AM-14063-14)